

## Az emlékezés drámái című színházi-nevelési programsorozatról

Takács Gábort<sup>1</sup> kérdezte Fekete Anikó

– *Hogy született a program?*

– Az emlékezés témájáról két, két és fél éve indult a közös gondolkodás Tóth Ridovics Mátéval, a *Kréta*kör fotósával. Először arra jutottunk, hogy ez talán nem is *egy* program, lehetne akár egy játéksorozat is. A középpontban az emlékezés folyamata áll majd, hogy miféle technikákkal élünk, mi jellemzi emlékezetkultúránkat, s a fiatalokkal ezek megújításán dolgozunk. Tabukkal, hárításokkal, rossz értelmezésekkel szerettünk volna megbirkózni a magunk eszközeivel. Az *An-Blokk*<sup>2</sup> és a *Parforum*<sup>3</sup> munkatársait bevonva négy téma mellett döntöttünk, mindegyik kapcsolódik hazánk utóbbi száz évének traumatikus történelmi eseményeihez vagy súlyos társadalmi kérdéseisehez; ezek, időrendben: a trianoni döntés, a holokauszt, a '70-es, '80-as évek ügynök-ügyei, s végül a néhány évvel ezelőtti, romák ellen elkövetett gyilkosságsorozat. Ezután osztottuk el a *KÁVA* szakemberei között, ki

mivel foglalkozzon. Az egyes programok olyan játékok lettek – egyúttal formakísérletek is –, melyekben két-három drámatanár dolgozott. Fontos szempont volt, hogy utaztatható legyen egy-egy foglalkozás, s dramaturgokat is bevonjunk a munkába. Amikor elindult a tervezés, világossá vált,

hogy ezek nem dramatikus történelemórák lesznek, hanem az adott tárgyhoz kapcsolódó színházi játékok, az emlékezet kulcsfogalommal a középpontban, olyan emberi történeteken keresztül, melyekről azt feltételez-

tük, hogy érdekesek, izgalmasak lesznek a mai fiatalok számára is.

– *Egy-egy osztály mind a négy játékban részt vesz?*

– Amikor az eredeti ötlet megszületett, azt terveztem, ha megtaláljuk hozzá a megfelelő támogatót, s egy csomagként tudjuk kezelni az egész projektet, akkor olyan együttműködő intézményeket is keres-

---

tabukkal, hárításokkal,  
rossz értelmezésekkel  
szerettünk volna  
megbirkózni a magunk  
eszközeivel

---

<sup>1</sup> Takács Gábor a KÁVA Kulturális Műhely szakmai vezetője, színész-drámatanár. A társulat jelenleg a MU Színházban működik. (Aktuális információk az előadásokról és a társulatról: <http://www.kavaszhaz.hu/>)

<sup>2</sup> anBlokK Kultúra- és Társadalomtudományi Egyesület

<sup>3</sup> Parforum Részvételi Kutatói Műhely

nénk, ahol egy-egy osztállyal végigmen-  
nénk a teljes sorozaton. Sőt, az is felmerült,  
hogy ha ez létrejönne, akkor kellene egy  
bevezető óra, valamint egy  
hatodik alkalom is, amikor  
a fiatalok egy képzőművé-  
szeti foglalkozás keretein  
belül megalkotnák saját ösz-  
szegzésüket, reflektálva a  
négy foglalkozásra. Aztán  
előállhatnának saját emlé-  
kezetdrámájukkal. Arra is  
gondoltunk, miért ne lehetne ez egy kö-  
zép-európai projekt? Hisz a körülöttünk  
lévő országok történelme rokon a miénk-  
kel. Történelmi traumáink sokszor összeér-  
tek. Végül ez a pályázatunk nem nyert. Két  
év után tavaly ismét próbálkoztunk, akkor  
sem jártunk sikerrel.

Jelenleg az osztályok, iskolák az őket ér-  
deklő előadásra jönnek. De így is vannak,  
akik mindet megnézik, mindegyiken részt  
vesznek.

– *Időrendben hogyan következnek ezek a fog-  
lalkozások?*

– A történelmi időrend szerint. *Üres lap* a  
címe a trianoni drámajátéknak, drámafog-  
lalkozásnak; egy Szlovákiában, szlovák ál-  
lampolgárként magyarok lakta településen  
élő magyar fiú történetét mutatjuk be.  
A játék középpontjában az identitáskeresés  
áll.

– *Hogyan fogadták a középiskolások?*

– Mind a négy foglalkozásnál kicsit tartot-  
tunk attól, hogy a témák a kamaszoknak  
önmagukban nem lesznek érdekesek. En-  
nek ellenére mindegyik játék működik. Jól  
számítottunk, a középpontba állított em-  
beri, személyes problémák megérintették a  
fiatalokat, az *Üres lap* esetében is. Ám az is  
kiderült, hogy számukra a határon túli

magyar, erdélyi magyar, szlovákiai magyar  
ismeretlen valaki. Nem tudják, kik ők, mik  
a problémáik. A közpolitikában ez téma,

de nincs benne a hétköz-  
napokban. A mai fiata-  
loknak arról vannak is-  
mereteik, hogy például  
valaki Angliában dolgo-  
zik. A játék valamennyit  
ezen a tájékoztatanságon  
is tud változtatni, sokat  
persze nem. De talán va-

laminál mégiscsak megérintenek abból, milyen  
lehet tőlünk néhány száz kilométerre ma-  
gyar kisebbségként élni.

– *A Kárpótlás című foglalkozás a következő.*

– Minden esetben az okozta a legnagyobb  
fejtörést, hogy milyen emberi probléma  
tudja összekötni a távot a közelrel, a múlt-  
tat a jelennel. Kitalált, megtalált történet-  
ink itt és most játszódnak. *A Kárpótlás*ban  
egy 18 éves fiú a főszereplő. Elmeséli, miért  
kezdett el saját zsidóságával foglalkozni.  
Vele és szüleivel együtt élt a nagymama,  
akire senki nem figyel. Igazi kapcsolat köz-  
te és az unokája között sincsen. Egyik nap  
az idős hölgy kap egy levelet, melyben a  
német állam 2000 eurós kárpótlást ajánl  
fel neki a gettóba kerüléséért és a kényszer-  
munkáért. A levelet az unoka bontja fel,  
aki érdeklődik a filmezés iránt, és úgy gon-  
dolja, ez a kárpótlási pénz kiváló lehetőség  
lesz arra, hogy felszerelést vásároljon. Le  
kell ülnie a nagyanyjával, ki kell húznia  
belőle néhány alapvető információt, hogy  
ki tudja tölteni az adatlapot, s elküldhesse  
azt a megadott címre. Ám hiba csúszik a  
számításába, mert a nagymama emlékei  
pontatlanok. A fiú nem tudja megfelelően  
kitölteni az űrlapot, elveszti a türelmét, s  
végül lelepleződik. Valami megváltozik.  
A srác végül valóban elkezd a múltjával  
foglalkozni: nagymamája történetével,

ezen keresztül a szüleiével és a sajátjával is. Így szembesül saját zsidóságával. Rájön, hogy dolga van ezzel. S megint eddig jut: minderről egy filmet készítené.

– *Számomra a négy foglalkozás közül ez tűnt a legszemélyesebbnek.*

– Ez így van. Amikor felnőtteknek, felnőttekkel játszottuk, azt mondták, hogy nagyon felkavarta őket a történet. Főleg az idősebbeket.

– *Hogyan fogadták a középiskolások ezt a történetet?*

– Rájuk is mélyen hatott. Szembesülhettek saját nagymama-élményükkel. Szinte minden családban vannak titkok, feldolgozatlan fájdalmak.

A nagymama a fiával sem beszélt a vele megesett szörnyűségről, így az apa sem a filmet készítő gyerekével. A tabusítás továbbböröklődött, amíg az unoka érdeklődése fel nem bolygatott mindent. S ami kiderült, ahhoz valamilyen módon a kamasz fiúnak is viszonyulnia kellett. S vele együtt a foglalkozások résztvevőinek is.

A *Kárpótlás*hoz külön program is kapcsolódott, melyet a holokauszt- emlékévk pályázata tett lehetővé. Megelőzte egy drámaóra egy furcsa halál-esetről. Egy idegen ember halálához való viszony feldolgozása, megértése volt a feladat. Ezután jött a *Kárpótlás*, a harmadik alkalom pedig egy egész napos képzőművészeti foglalkozás volt,

melyen a résztvevők egy szobrász segítségével készíthettek egy holokauszt-emlékművet vagy a holokauszthoz kapcsolódó képzőművészeti alkotást. Ehhez kötődött egy kutatás is. Készült belőle film is, és az egész eseményt egy nagyobb akció zárta a MU színházban, ahol bemutattuk az összes műalkotást.<sup>4</sup>

szinte minden családban vannak titkok, feldolgozatlan fájdalmak

– *A Kárpótlásban a filmelés adja a történet keretét. Mit szóltak ehhez a diákok?*

– Jó ötlet volt, könnyen kezelhető, érthető. A színész-drámatanárok is azt játsszák, hogy játszanak. Mindig kialakul egy vita a fiú filmes elképzeléseiről. A játékbeli színészek kezdik, és a részt vevő fiatalok folytatják, könnyű beléptetni őket a történetbe. A középiskolások segíthetnek a fiatal rendezőnek a jelenetek elkészítésében. Több ponton tanácsot is adhatnak. Adnak is. Nem jelent számukra problémát, hogy nincsenek valódi kamerák.

– *A Jelentés a következő játékok címe.*

– Kérdéses volt, mit tudnak kezdeni a gyerekek a besúgó-ügyekkel. Tragédiák, botrányok, elhallgatás. Mit kezdenek vele a tizenhat évesek? Hogy lehet megfogni azt, amihez közük van? Itt az árulásnak szántunk kulcsszerepet. Az egyik a jelenben, a fiatalok között zajlik. Az egyikükről, egy fiúról kiderül, hogy tanára zsarolja őt, s arra kényszeríti, hogy jelentéseket írjon a barátánójéről. A lány elmeséli ezt ott

sokat elárul ez a játék arról, hogyan élünk, mit gondolunk a roma kisebbségről, együttélésről

<sup>4</sup> 2014. december 12-én volt a projektzáró a MU Színházban. A projekt honlapja: [www.emlekezesdramaja.hu](http://www.emlekezesdramaja.hu), itt megtalálható a kutatási jelentés is.

hon az apjának, akiről kiderül, hogy hasonló ügynek volt részese annak idején zenészként: jelentenie kellett társairól. A lánynak az egész helyzetet újra kell gondolnia. A végén fel lehet tenni a kérdést: de mit kezdünk az aktákkal? Nemcsak a főszereplő lány apjának ügyével, hanem az összes többivel is. A diákok a véleményüket izgalmas, metaforikus képekben szokták megfogalmazni.

– *Végül a Szobor következik.*

– Ez még nem történelem, hiszen 2008-2009-ben volt a gyilkosságorozat. Nehe-

zen tudtuk a játék keretét kitalálni.

A résztvevők áldozatok legyenek vagy gyilkosok? Ennek így túl sok értelmét nem láttuk. A cigány – nem cigány együttélésről szól ez a színházi játék. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy nem véletlenül történt, ami történt. Sokat elárul ez a játék arról, hogyan élünk, mit gondolunk a roma kisebbségről, együttélésről. Szerettem volna ezzel úgy foglalkozni, hogy az érdekes legyen a fiatalok számára, de ne keveredjünk bele olyasmibe, aminek pszichológiai veszélyei lehetnek. Ekkor találkoztam a német szobrász esetéről szóló újsághírekkel, hogy az áldozatok emlékére készített művé-



*Kárpótlás 5.*

Rendezte: a társulat

A képen: Romankovics Edit

Fotó: Tóth Ridovics Máté



*Kárpótlás 6.*

Rendezte: a társulat

A képen: Romankovics Edit

Fotó: Tóth Ridovics Máté



*Kárpótlás 7.*

Rendezte: a társulat

A képen: Romankovics Edit

Fotó: Tóth Ridovics Máté

nek felállítását Tatárszentgyörgy önkormányzata elutasította. A többi érintett település sem fogadta be, végül Békásmegyeren a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség Megbékélés Háza Temploma kertjében állították fel.<sup>5</sup> Úgy éreztem, ezen a történeten keresztül lehet minderről beszélni. Fel lehet tenni a kérdést: kell-e nekünk ez a szobor vagy sem? Alapvetően zárt kérdés, de amikor elnyerte végleges formáját a játék, nyitott kérdéssé alakult. Egy képzeletbeli magyar faluban játszódó történetet találtunk ki, ahol egy éve – származása miatt – megöltek egy roma fiút. Három szereplővel találkozhatnak a résztvevők: a polgármesterrel, a lányával és a lány barátjával, aki egyúttal az áldozatnak a legjobb barátja is volt. Ez a fiú nagyon szeretne nyilvánosan is emlékezni a meggyilkolt barátjára, de eddig ezeket a kísérleteit a polgármester ellenezte. Ám egyik nap a faluba egy csomag érkezik. Egy szobrász műalkotása az, melyet az áldozat emlékére készített. A polgármester letagadja, rejtegeti, titkolja, de végül a falu

tudomást szerez a küldeményről. A fiú a falu közösségét kéri, döntsenek az műsorról. A programban részt vevő diákok a falu lakosaiá válnak, nekik kell megvitatniuk, mi legyen, s végül nekik kell dönteniük.

– *Hogyan érvelnek a fiatalok?*

– Sokféleképpen. Hiszen nem sarkítva kapják a kérdést. Három személyes nézőpont, három értékrend jelenik meg. A polgármester szeretne felejtetni. A lány fontosnak tartja a megemlékezést, de úgy véli, mindez magánügy. A fiú a nyilvános megemlékezés híve.

Mindhárom vélemény védhető, igazolható, lehet vele azonosulni. A résztvevőknek ezek között kell eligazodniuk, saját álláspontra jutniuk. Két és fél óráig tart a megbeszélés, a vita. Ezután zajlik egy formális szavazás, ahol az *igen, nem, tartózkodom* szavak leírásával dönthetnek.

A játék jó serkentője az adott témáról való közös gondolkodásnak. Hiszen mind a

három személyes  
nézőpont, három értékrend  
jelenik meg

<sup>5</sup> A szobrász Alexander Schikowski, a szobor címe: Róbert és Robika.

négy program olyan problémát vet fel, melyről beszélni kell, de nincs rá lehetőség. Az iskolák nem biztosítanak megfelelő alkalmakat erre.

– *Mi magyarázhatja ezt?*

– Nem vagyunk túl jók a történetekkel való szembenézésben.

– *A négy foglalkozás közül csak a Szobor végén kell konkrét döntést hozni...*

– Nem akartuk a játékokat döntésekre „kifuttatni”. A *Szobor*-foglalkozásnál mégis magától értetődő lett. Ez adja meg a játék súlyát, hogy tényleg meghozzuk a döntést.

– *Izgalmas, amit játéktechnikailag ajánlotok a gyerekeknek. Színészként hozzájuk szóltok, segítséget kértek tőlük. Erős provokáció ez, hisz nem szakítjátok meg a játékot, hanem kiterjesztitek.*

– A színházi nevelésnek Magyarországon kialakultak a hagyományai. Ezeket folytatnunk, s egyúttal az eszközöket folyamatosan fejlesztenünk kell. Ahogy mi a fiatalokkal ma foglalkozunk ezeknek a színházi játékoknak a keretein belül, az nem ugyanolyan, mint ahogy azt húsz vagy akár csak tíz évvel ezelőtt tettük. Munkánk, alkalmazott módszereink, s mindezek intenzitása is folyamatosan fejlődik. A provokáció fontos részévé vált a tevékenységünknek. Úgy érteve a provokációt, hogy foglalkozásaink résztvevői ne nagyon tudják egy vállrándítással kikerülni az általunk felvetett problémát. Érezzenek erős késztetést az állásfoglalásra. A *Szobor* című játéknál egyáltalán nincs kibúvó. Amikor a színész nem lép ki a szerepéből, őt látod bajban, s egyszerűen csak téged kérdez, megszólít, kiküldhetetlenül adni kell valami választ.

A fiatalok minden esetben tudják, hogy egy színházi játék keretein belül mozognak. Ez nem *kész átverés* show. A játék elején, amikor találkozunk velük, elmondjuk,

mi következik, mire számíthatnak, miért és hogyan fogjuk bevonni őket. Persze, mindez akkor izgalmas igazán, ha nemcsak egy szimpla beszélgetés kerekedik ki,

hanem együtt élhetünk át valódi színházi jeleneteket.

– *Mitől függ egy találkozás sikere?*

– A színészek aktuális mentális állapotától, szakmai felkészültségétől. Az aktuális osztálytól. Attól, hogy ismerős-e számukra valamelyest az a fajta színház, amikor ennyire a közelükben zajlik a játék. Mi a viszonyuk az adott témához. Sok olyan tényező van, ami egy osztályt megbéníthat, visszatartat attól, hogy feloldódjék, s persze ugyanúgy sok olyan is akadhat, amelyik elindíthatja a diákokat a bátor bekapcsolódás felé, hogy kilépjenek a hétköznapiakból és elmerüljenek egy színházi játékban. Pont úgy, ahogy a nézők belemerülnek egy fontos és jó színházi előadásba. Osztályon belül is rétegzett a terhelhetőség, mert nem biztos, hogy a program során mind a harminc fő ugyanazzal az intenzitással vesz majd részt. Gond akkor van, ha a passzivitás, az ellenállás a közösség szintjén jelentkezik, s ez az állapot huzamos ideig marad fent. Olyankor nekünk is nehezebb a dolgunk.

– *Volt egy kedves élményem a Jelentés-foglalkozáson, amikor azt éreztem, hogy a játékban szépen összeér pedagógia és színház: az egyik szereplő kiszólt a résztvevők felé, s mivel egyértelmű volt számukra, hogy ők szinte együtt játsszák azt a szerepet a színésszel, pillanatnyi zavar nélkül válaszoltak.*

– Amikor egy osztály bejön hozzánk, viszonylag hamar fel lehet térképezni, hogy állnak hozzá a programhoz, mennyi tapasztalatuk van e téren, mit lehet náluk megengedni, s mit nem. S ha egy csapat bátor, merész, laza, jól fogad bennünket, akkor sok minden megtehető. Például az is, hogy az összes segédmondat – *azt fogjuk játszani, hogy..., én most kilépek a szerepből...* – elmaradhat, s ilyenkor működik az általunk szívesen alkalmazott technika, hogy amennyire csak lehet, folyamatos a játék. Ezzel is igazolva azt a gondolatunkat, hogy dramaturgiai egységben képzeljük el ezt a két és fél órát. Nem elválaszthatók a foglalkozás színházi és interaktív részei. Ezek a végén együttesen jelentenek majd valamit. Nyilván ez az egység sokszor megtörhet. Különböző okokból meg kell állni, a történetet magyarázni kell. Ám nem biztos, hogy ez mindig rossz. Az a legjobb, amikor a diákok természetesen veszik ezt a játékot, azonnal kapcsolnak, értik, s nem kérdeznek vissza, s azon-

nem elválaszthatók a foglalkozás színházi és interaktív részei

a tanárok részéről egyfajta elkötelezettséget feltételez

egy játék végén miféle útravalóval engedjük el a fiatalokat.

Az is fontos, milyen viszonyunk van a diákokat kísérő pedagógusokkal. Törekszünk rá, hogy ne csak hozzák-vigyék az osztályokat, hanem egy-egy téma feldolgozása során ők is bekapcsolódjanak, segítők legyenek. Mindez hozzáállás kérdése is, a tanárok részéről egyfajta elkötelezettséget feltételez. Azoknál a helyzeteknél, ahol a diákok akciókban is részt vesznek, a pedagógusoknak is segíteniük kell a felkészítésben. S van rá példa, hogy kérjük a tanárt is, nyugodtan szólhat ő is, lépjen ki a megfigyelői szerepből, legyen ő is tagja az osztálynak, a közösségnek. Akinek megbízható, nyitott kapcsolata van az osztályával, annak ez nem gond.



*Kárpótlás 8.*

Rendezte: a társulat

A képen: Antal Róbert

Fotó: Tóth Ridovics Máté